

اصل‌الدین قمرزاده

وارثان رودکی در سمرقند کنونی

بهترین سنت ادبیات فارس و تاجیک که در زمان زندگی رودکی در سمرقند آغاز یافته بود، در عصر و زمان‌های بعدی نیز ادامه و رشد و رونق داشت. شمعی که شعر رودکی افروخته بود، در قرن‌های اخیر نیز در سمرقند نورپاشی کرده است.

ابتدای سده بیستم در سمرقند از واقعه‌های انقلابی سرشار بود که باعث بیداری ملی، به وجود آمدن ادبیات معارف‌پروری و در نهایت ادبیات نو تاجیک گردید. ادیبان محیط این دوره سمرقند در اداره‌های روزنامه و مجله‌های نوبنیاد تاجیکی و ازبکی گرد آمده و به زبان‌های تاجیکی و ازبکی در کنار هم ایجاد می‌کردند.

بنیادگذار ادبیات نوین تاجیک صدرالدین عینی (۱۸۷۸-۱۹۵۴) در ابتدای سالهای بیست و ۲۰ از بخارا به سمرقند آمد و راهنمای محیط ادبی اینجا گردید. بیش از سی سال خانه استاد عینی واقع در جوار مدرسه‌های مشهور میدان ریگستان مسکن اهل علم و ادب سمرقند بود و در رشد و کمال ادبیات و فرهنگ جمهوری ازبکستان و تاجیکستان مقام ارزنده ایفا کرد. در این درگاه شاهکارهای استاد عینی «آدینه»، «داخونده»، «غلامان»، «مرگ سودخور»، «یادداشت‌ها» و اکثر آثار علمی او تألیف گردید. در همین درگاه ادیبان جوان تاجیک و ازبک جمع شده، اثرهای خود را از نظر استاد می‌گذراندند و از وی درسهای ادبی می‌آموختند. در همین مسکن استاد سال ۱۹۲۵ کتاب مشهور خود «نمونه ادبیات تاجیک» را تألیف نمود که در آن در کنار ادیبان زیادی از عصر ۱۰ تا هنگام تألیف اثر، بیش از ۱۰۰ ادیب سمرقندی با شرح حال و نمونه آثارشان وارد شده‌اند. بیشتر آنها ذولسانین بوده، همچون خود

استاد عینی برای ادبیات مردم تاجیک و ازبک برابر خدمت کرده‌اند.^۱

این درگاه مقدس از سالهای ۶۰ عصر بیستم با قرار حکومت ازبکستان به آثارخانه (موزه) ادبی- «خانه- موزه استاد عینی» تبدیل داده شد. شاعر و نویسندگان، سیاحان و زائران گوناگون قوم و گوناگون زبان به زیارت این منزل استاد می‌آیند و تأثرات خود را در طول بیش از چهل سال در دفتر خاطره آثارخانه ثبت می‌کنند. چنان که ادیب استرالیا جوذا اوتین بعد از زیارت خانه استاد در این دفتر چنین نوشته است:

«بنیاد این آثارخانه ادبی رمز احترام بزرگ به نویسنده برجسته عصر ما صدرالدین عینی می‌باشد. این برای ابدی گرداندن خاطره ادیبی که من با اثرهای او در سالهای ۵۰ از راه ترجمه انگلیسی آشنا شده بودم، بنیاد گردیده است...»^۲.

امروزه خانه استاد عینی یکی از اماکن پررونق اهل علم و ادب شده، ادیبان و عالمان در اینجا به خیرخواهی و سرپرستی سرور آثارخانه، فاضل و شاعر عبدالکریم غنی‌زاده که در سمرقند او را «پسرخوانده عینی» می‌گویند، محفل ادبی برپا می‌کنند. به یک معنی روح پاک استاد عینی به آنها دست مدد دراز کرده، به میدان ادبیات راه سفید می‌دهد.

در نیمه اول عصر ۲۰ در سمرقند عبدالرئوف فطرت، ابوالقاسم لاهوتی، شاکر سلیمان، پیرو سلیمانی، سیدرضا علیزاده، توره‌قل ذهنی، حامد عالمجان، امین عمری و دیگر شاعران و نویسندگان عمر به سر برده با استاد در یک ردیف برای رشد و کمال ادبیات تاجیک و ازبک خدمت کرده‌اند.

یکی از این ادیبان که نام او تا این اواخر از نظرها دور مانده بود، میرزا فوقندبای عبدالخالق‌زاده سمرقندی (۱۸۶۹-۱۹۴۸) است. او همچون نویسنده، مترجم، روزنامه‌نگار روشنفکر در سالهای ۹۰ عصر بیستم به مسکو و پیتربورگ سفرها کرده، با ادیبان و عالمان روس آشنا شده، اثرهایشان را به زبان‌های تاجیکی و ازبکی ترجمه و نشر کرده، سزاوار

احترام اهل علم و ادب گردیده بود.

میرزا قوقندبای در دوام سالهای ۲۰-۴۰ در اداره‌های دولتی، مطبوعات و انتشارات خدمت کرده، در پیشرفت فرهنگ و معرفت و ادبیات تاجیک سهم ارزنده گذاشته بود. استاد رسول هادی‌زاده بار اول با آرشیو عبدالخالق قوقندبای عبدالخالق‌زاده که نوه‌اش طلعت نگهبانی می‌کند، آشنا شد و در مطبوعات دوشنبه با نام «یک ادیب فراموش‌شده» مقاله‌ای چاپ کرد. از اسناد پرارزش آرشیو او معلوم می‌گردد که وی یکی از اشخاص نمایان و بانفوذ دوران بوده است. از وی دستنویس‌های ادبی و تاریخی همچون رمان‌های «نماز» (سال ۱۹۰۷ در باره کارنمایی‌های شخص تاریخی نماز پریم‌قلاف نوشته شده است)، «واقعه دیزک» (راجع به شورش مردمی سال ۱۹۱۶ که در جزخ رخ داده بود)، «دختر کوهستان» (تألیف به سال ۱۹۳۹) و غیره باقی مانده که متأسفانه در زمان زندگی ادیب نشر نشده‌اند. تنها پاره‌ای از رمان «نماز» در مجموعه «نمونه‌های ادبیات تاجیک» سال ۱۹۴۰ چاپ شده است و بس.^۲

با سعی و اهتمام خویشاوندانش و تعدادی از دانشمندان دانشگاه دولتی سمرقند، به سال ۲۰۰۶ رمان «دختر کوهستان» میرزا قوقندبای عبدالخالق‌زاده همچون ارمغان به جشن ۲۷۵۰ سالگی سمرقند در نشریات «زرافشان» به چاپ رسید و نام مؤلف را به خوانندگان امروز آشنا نمود.^۴

عبدالسلام دهاتی، حبیب یوسفی، فاتح نیازی، حسن عرفان، غنی عبدالله، صمد غنی، شمسی قیماف، عابد عصمتی، حبیب احراری، فضل‌الدین محمدی‌اف، بالته آرتق‌زاده، شادی حنیف، نسیم رجب، صافی‌ه ناصر‌اوا، دانشمند علم سخن‌شناسی رحیم هاشم، خالق میرزا‌زاده، رزاق غفاراف، رسول هادی‌زاده، کمال‌الدین عینی، بهرام شیرمحمداف، سعدی مهدی‌اف، نصرالدین شرف‌زاده، جوهرخان بقازاده، همراه قل شادی‌قلاف و دهها ادیب و عالمانی که در رونق علم و ادب تاجیکستان سهم ارزنده گذاشته‌اند، در سمرقند به کمال رسیده‌اند و از خزینه پربهای علم و دانش اجدادان بهره‌مند گردیده، خود به درجه کمال علم و ایجاد رسیده‌اند.

حیات و ایجادیات یک زمره ادیبان معروف ازبک، از قبیل شرف رشیداف، ایغون، میرتیمور، سعید نظر، آیدین صابراوا، رعنا ازاق‌اوا، اسماعیل اکرم، مردان‌قل محمدقل‌اف، برات بای‌قابل‌اف، نارمراد نذرالله، حیدر یحیی، دوشن فیضی، اسد دل‌مراداف، خورشید دوران، امان متیجان و دیگران که به رونق ادبیات عصر ۲۰ و معاصر ازبک سهم ارزنده گذاشته‌اند، نیز با سمرقند وابسته است.

تقدیر و ناسازگاری زمانه باعث شد تا برخی از ادیبان و روشنفکران سمرقندی طی سالهای دهه ۲۰-۳۰ سده ۲۰ به کشورهای دیگر، از جمله به افغانستان و عربستان فرار کرده و بسیاری از آنها تا پایان عمر در همان جا بمانند. از جمله «خوبی سمرقندی» که بعد از هجرت در افغانستان و عربستان به سر برده است، در یاد سمرقند گفته است:

خوبی‌ام و دلفگارم و زار و حزین اصلم ز سمرقند و فردوس برین
امروز به مقتضای تقدیر و نصیب در شامم و در مدرسه خیاطین^۵

بعد از استقلال و گشوده شدن دروازه‌های عالم به روی مردم جمهوری ازبکستان، شرایط برای تحقیق و بررسی حیات و آثار چنین ادیبانی نیز فراهم شد. از جمله با سعی و اهتمام یکی از روشنفکران سمرقند، حقوق‌شناس شایسته ازبکستان عزیز یونس‌زاده مجموعه‌های آثار شاعران مهاجر در سمرقند نشر شده، به همدیارانشان ارمغان گردید. راجع به طبع و نشر آثار مهاجرشاعران سمرقندی عزیز یونس‌زاده چنین می‌گوید: «در سالهای اول حکومت شوروی عده‌ای از هم‌وطنان ما به خارجه رفته، زندگی را در آنجا اختیار نموده‌اند. بیشترین آنها در افغانستان، عربستان و دیگر کشورهای شرق ساکن شده، در همان جا این دنیا را پدرود گفته‌اند که در بین آنها مثل خوبی و وافی همشهریان ما نیز بودند.

در زمان حکمرانی ظاهرشاه، بهادرخان احمدزاده نام همدیار ما با این شاعران آشنا شده و با سعی و اهتمام ایشان این نسخه‌ها به دست ما رسید و مجموعه‌های اشعار این شاعران روی چاپ را دید. نشر «سغدیان» سمرقند سال ۱۹۹۷ کتاب اشعار قاری شرف‌الدین خوبی سمرقندی (۱۸۹۵)، گذر کوک‌مسجد سمرقند- ۱۹۷۶ طائف عربستان) را تحت عنوان «اوراق ناسوخته» با اهتمام حاجی بهادرخان احمدزاده سمرقندی و سال ۱۹۹۹ مجموعه شعرهای

الله‌قل توره‌قلزاده وافی سمرقندی (۱۸۹۸)، گذر قرابای آقسقال سمرقند- ۱۹۷۱، مزار شریف افغانستان) را با نام «ارمغان» با اهتمام محمدبشیر وافی سمرقندی از چاپ برآورد. در این کار خدمت عالم و روزنامه‌نگار سمرقندی حضرت صباحی که همان وقت‌ها جانشین سرمحرر روزنامه ولایتی «آواز سمرقند» بود، به غایت کلان است. او همچون مرتب به هر دو کتاب پیشگفتار نوشته، متن فارسی را خطاطی نموده است.^۷

از اشعار خوبی سمرقندی پیداست که او شاعری خوش‌ذوق بوده، شعرهایش در ردیف اشعار شاعران همزمانش سیداحمد و صلی سمرقندی و قاری مسیحای تمهید قرار دارد. خوبی همچون شاعر ذولسانین به فارسی تاجیکی و ترکی شعرها سروده است. در این کتاب ۱۱ غزل تاجیکی، مثنوی‌های «راز گریه»، «نصیحت به جاهلان»، طنز «قبالة دوزخ»، ۴ مخمس، ۹۳ رباعی و ۴ غزل ترکی داخل شده‌اند.

موضوع و مندرجه غزلیات خوبی اساساً عشقی بوده، در موضوع‌های اجتماعی نیز غزل‌ها سروده است. چنان که او در «قسمت دانا»، نام غزل حسب‌حالی خود چنین می‌گوید:

قسمت دانا ز گردون تلخی کام است و بس
 ابلهان را ذوق عشرت نشئه جام است و بس
 در غنا آلودگی اندیشه خام است و بس
 گنج درویشی سلامتگاه آرام است و بس...
 آمدن‌های جهان یکسر غبار روشن است
 هر کجا گل می‌کند آغاز انجام است و بس
 اهل منصب را که دایم در تلاش شهرت است
 زخم‌ها چون مهر در دل از پی نام است و بس
 خوبیا پیری به سروقت رسید آماده باش
 مو به دوش چون سفیدی گرد اجرام است و بس^۸

از مخمسات شاعر معلوم می‌گردد که او پیرو بیدل بوده، اکثر مخمس‌های او به تتبع غزل‌های بیدل گفته شده‌اند.

در بین اشعار متفرقه خوبی مثنوی تمثیلی «راز گربه» نیز جایگاه خاص دارد. شاعر به واسطه تمثیل، مکر و حيله و قباحت بعضی اشخاص جامعه را که گربه مزاجند و چنین اشخاص در هر دور و زمان موجودند، فاش و مذمت می نماید.

قسمی از دفتر اشعار خوبی رباعیات است. رباعیات خوبی نیز مثل غزلیاتش به موضوع های گوناگون حیات اجتماعی اختصاص دارد.

در مجموعه «ارمغان» ۱۲ غزل، ۵ مخمس و چند تاریخنامه وافی سمرقندی مندرج است. غزل های وافی در پیروی اشعار شاعران کلاسیک فارس و تاجیک گفته شده، در آنها بیشتر موضوع عشق الهی، پند و حکمت و حسب حالی به نظر می رسند. از جمله در غزل زیرین شاعر چنین اظهار عقیده می نماید:

غنچه آسا بر کفم گر نیش خاری داشتم
 از ثنا هر دم چو بلبل صد هزاری داشتم
 بستر و بالین من می بود دایم سیم و زر
 همچو ماران گر زبان زهرداری داشتم
 مثل زنبور عسل پرشهاد بودی خانه ام
 مردمان را بر گزیدن بس شعاری داشتم
 گر به عیب خویشتن پی بردمی در این جهان
 با عیوب دیگری وافی چه کاری داشتم؟^{۱۰}

وافی مخمس های آزاد و تضمینی گفته است. از جمله او بر غزل های تاج الدوله، آصفی، بیدل مخمس ها بسته است.

با سعی و اهتمام عزیز یونس زاده تذکره شیخ کرامت الله سباق «ارمغان سباق» که در آن راجع به زندگی نامه و ایجادیات مهاجر شاعران سمرقند و بخارا معلومات زیادی آورده شده است، در نشریات «فن» ازبکستان به چاپ رسید. در این کار روزنامه نگار شایسته جمهوری ازبکستان، کارمند روزنامه «آواز تاجیک» معروف آتخان زاده نیز سهم ارزنده گذاشته است.^{۱۰}

بعد از نشر مجموعه آثار این مهاجرشاعران سمرقندی در زادگاهشان، توجه اهل علم و ادب بدانها افزوده، در روزنامه‌ها و مجله‌ها تقریظ و مقاله‌ها چاپ شد و در کتابهای درسی و تذکره‌ها و بیاض‌ها راجع به زندگینامه آنها معلومات مختصر و از اشعارشان نمونه‌هایی جای داده شد.^{۱۱}

در سمرقند از زمانهای پیش یهودیان نیز زندگی می‌کردند که آنها بیشتر به زبان تاجیکی گفتگو کرده، فرزندانشان نیز در مکتبهای تاجیکی شهر تحصیل می‌کردند. از بین آنها نیز ادیبان و دانشمندانی همچون ایوناتان (Йунотон) کُره‌اف (کارگر)، یهیل (Яҳиэл) عاقل‌اف، بینسیان (Бенсион) قلندراف، یعقوب کلانتراف، یوری بابایف، امانوئل (Эмануел) ملاقنداف، میخائیل ابرام‌اف (Михоэл Абрамов)، میخائیل زاوول (Михаил Заул) در رشد و کمال ادبیات و علم ادبیات‌شناسی تاجیک سهم ارزنده داشتند. اثرهای آنها بیشتر در روزنامه «بیرق محنت» انتشار گردیده، چند مجموعه دسته‌جمعی و کتابهای ادیبان مستقل، همچنین تذکره‌ای با نام «تذکره ادبیات یهودیان بخارایی (از آخر عصر ۱۹ تا اول عصر ۲۰)» توسط دانشمند سمرقندی میخائیل ابرام‌اف نیز نشر شدند.^{۱۲}

در سالهای ۷۰ عصر گذشته دانشمندان ادبیات توره‌قل ذهنی و صدی سعدی‌اف در پیروی تذکره کتاب «سخنوران صیقل روی زمین» را ترتیب دادند که سال ۱۹۷۳ در نشریات «عرفان» در دوشنبه به چاپ رسید. در این تذکره در باره بیش از ۲۰۰ ادیب سمرقندی که در عصرهای ۱۰-۲۰ عمر به سر برده‌اند، معلومات داده شده است. این کتاب بعد از «نمونه ادبیات تاجیک» استاد عینی در شناخت تاریخ ادبیات بیش از هزارساله سمرقند از منابع مهم به شمار می‌رود.

در بیاض نظم و نثر «گلدسته سمرقند» که از جانب مؤلف این سطرها ترتیب داده شد و توسط همکاری مشترک نشریات «ادبیات و صنعت» غفور غلام تاشکند و «ادیب» دوشنبه به سال ۱۹۸۹ چاپ شد، نمونه‌های شعر و حکایه‌های ۲۰ تن از ادیبان معاصر سمرقند گرد آورده شده است.

همچنین در دانشنامه‌ها، بیاض‌ها و مجموعه‌های گوناگونی که در تاشکند، دوشنبه، سمرقند، تهران، مسکو و پراگ چاپ شده نیز راجع به زندگینامه بسیاری از ادیبان معاصر

سمرقند معلوماتی داده شده و از آثار آنها نمونه‌هایی آورده شده است.

شاعر خلقی ازبکستان، زاده سمرقند برات بای‌قابل‌اف که در پیروی شاعران ممتاز خمسه‌نویس نظامی گنجوی، امیر خسرو دهلوی، عبدالرحمان جامی و علیشیر نوایی، خمسه‌ای با نام «خمسه نو» آفریده است.

از دانشمندان ادبیات که در مکتب ادبی استاد صدرالدین عینی تعلیم گرفته‌اند، استاد واحد عبدالله، عالم و ادیب معروف رحیم مقیم‌اف، آکادمیسین باتورخان ولی‌خوجه‌اف و شاگردان آنها در سمرقند مکتب ادبیات‌شناسی برقرار نمودند. پژوهش‌های آنها که در تحقیق ادبیات تاجیک و ازبک حوزه ماوراءالنهر، بخصوص سمرقند بخارا، همچنین در شناخت ادبیات معاصر تاجیک و ازبک، رابطه‌های ادبی و نظریه ادبیات در رساله‌های جداگانه و در مجموعه و مجله‌ها انتشار گردیده، دارای ارزش علمی است.

در اواخر سالهای ۴۰ و اوایل سالهای ۵۰ عصر ۲۰ محفلی ادبی که در باغ ادیب دوزبانه عارف، گلخن سمرقندی سازمان داده می‌شد، در رواج محیط ادبی سمرقند مقام ارزنده داشت. در باغ او شاعران و ادیبان و اهل صنعت جمع شده، مشاعره‌ها می‌آراستند و اشعار خود را از نظر استاد گلخنی و دیگر بزرگان گذرانده، سپس به چاپ می‌سپردند. از این صحبت‌ها فرزند شاعر عالم‌جان عارفی که استاد علم شیمی بود، نیز بهره‌مند شده در ردیف شاعران همزمان شعرها گفته است که در مطبوعات و مجموعه‌های دسته‌جمعی چاپ شده، بعداً به صورت کتابهای جداگانه نیز نشر شده‌اند.^{۱۲}

ادامه‌دهنده سنت این خاندان، شخص صاحب‌معرفت سمرقند مقیم‌جان عالم‌زاده عارفی است که باغ جد خود را همچون آثارخانه ادبی و کاشانه شاعران پاس می‌دارد. این باغ متبرک را ساکنان سمرقند و مهمانان و سیاحان زیارت می‌کنند. در اینجا امروز نیز مشاوره و مباحثه‌های شعر، بزم و سرود و نوا برپا گردیده، روح پاک گذشتگان شاد گردانده می‌شود.

در سالهای ۸۰ عصر گذشته برای رشد و کمال جوانان ایجادکار محفل ادبی «صیقل» در شعبه ولایتی اتفاق نویسندگان تحت ریاست نگارنده این سطور فعالیت داشت. با ابتکار عضو این محفل در سمرقند انجمن‌های ادبی برگزار شد که در آن ادیبان معروف و دانشمندان

ادبیات از تاجیکستان و ازبکستان شرکت نمودند.

شعبه ولایتی اتفاق نویسندگان ازبکستان اکنون بیش از سی شاعر و نویسنده و دانشمند ادبیات را که به زبان‌های ازبکی، تاجیکی و روسی ایجاد می‌نمایند، متحد نموده، که شاعر جوان عارف حاجی ریاست آن را بر عهده دارد.

از ادیبان معاصر سمرقند، درام‌نویسان، شاعران و نویسندگانی چون دوشن فیضی، شاعره حمیده کریم‌اوا، ادیبان صاحب‌استعداد نصرت رحمت، آدش ایستد، جمال سراج‌الدین، اویغون روزی‌اف، فرمان تاشراف، سلیم کینجه، آلقان دمین، نورالله آستان، اسدالله اسماعیل‌زاده، اکبر پیروزی، ضمیر ولی‌اف و برخی دیگر به شرف جشن فرخنده ۲۷۵۰ سالگی سمرقند اثرهای تازه خود را انشا نمودند. از جمله سلیم کینجه در شعر «سمرقند» خود با کمال افتخار چنین می‌گوید:

ایای باغشهر جاودانم غزل در وصف تو از جان بخوانم
 نهال عمر من سرسبز از توست بهار بی‌خزان و بوستانم
 ز نامت کام من باشد پر از قند
 چو مادر مهربان من سمرقند^{۱۴}

ادیب تاجیک ادش ایستد زاده سمرقند بوده، بعد از ختم رشته سخن‌شناسی تاجیک دانشگاه دولتی سمرقند به دوشنبه رفت و چند سال در اداره‌های وسایط اخبار عموم کار کرد و سپس به عضویت اتحادیه نویسندگان تاجیکستان پذیرفته شد. او ابتدای سالهای ۹۰ عصر گذشته، بعد از تأسیس روزنامه ولایتی «آواز سمرقند» به زادگاه خود برگشته، مدتی در اداره آن روزنامه کار کرد. اکنون به ایجاد بدیعی مشغول است. او در زمان دانشجویی چند داستان تخیلی نوشت که در مطبوعات آن زمان نشر شد و از جانب خوانندگان خوش پذیرفته شدند. سالهای اخیر او به تاریخ سمرقند و زندگینامه ارباب علم و ادب رغبت نموده، در این زمینه چند مقاله علمی نوشته و نیز به سبک «شعر آزاد» منظومه‌هایی خلق کرده است. از جمله او در شعر «سمرقند و بخارا» گفته است:

سمرقند و بخارا را دل و جان می‌توان گفتن
 دل و جان ثناخوان خراسان می‌توان گفتن
 چو الماسی به تاج تاجداران می‌توان گفتن
 چو شه‌بیت غزل‌های بزرگان می‌توان گفتن...
 مزار دانیال و جرجیس اینجا در سمرقند است
 ورا محراب هر دین و هر ایمان می‌توان گفتن
 در این دو شهر دارد وارشان رودکی بسیار
 و مکتب‌های آن را سردبستان می‌توان گفتن
 بخارا و سمرقندم به دستش آتش جاوید
 چراغ رهنمایی در شبستان می‌توان گفتن...^{۱۵}

طی سالهای اخیر مجموعه‌های شعر و گلچین حکایت‌های ادیبان تاجیک سمرقند سلیم کینجه، عبدالکریم غنی‌زاده، اسدالله اسماعیل‌زاده، خدای‌بردی سعیدزاده، حسین رشیدی، شهزاده، نارخواجه چاری‌زاده، پریسا، دلشاده و دیگران از نشر برآمدند.

در پیشرفت حیات ادبی سمرقند سهم «محفل ادب» که در دانشکده زبان و ادبیات تاجیک دانشگاه دولتی سمرقند تحت ریاست نگارنده این سطور فعالیت دارد، نظرس است. در این محفل ادبی آثار تازه‌ایجاد ادیبان جوان مورد بررسی قرار گرفته، همچنین با ادیبان و عالمان نامدار ملاقات و صحبت‌ها برگزار می‌گردد.

در کار نشر و ترغیب آثار ادیبان سمرقند، خدمت روزنامه جمهوری «آواز تاجیک»، روزنامه‌های ولایتی «زرافشان» (به زبان ازبکی)، «آواز سمرقند» (به زبان تاجیکی) و «سمرکندسکی ویستنیک» (اخبار سمرقند) (به زبان روسی) و روزنامه شهری «سمرقند» به غایت چشمگیر است. اکثر اثرهای تازه‌ایجاد ادیبان بیشتر توسط این روزنامه‌ها منظور نظر خوانندگان می‌گردد.

در کار تحقیق و ترغیب ادبیات بدیعی، خصوصاً دستاوردهای ادیبان معاصر، روابط و همبستگی ادبیات ملی، خدمت دانشمندان، استادان دانشگاه دولتی سمرقند صدری سعدی‌اف،

مصلح‌الدین محی‌الدین‌اف، دلارام صلاحی، صالح حلیم‌اف، عبدالسلام صمداف خیلی بزرگ است. در دانشکده زبان و ادبیات تاجیک دانشگاه سمرقند انجمن‌های علمی راجع به مسایل گوناگون علم ادبیات‌شناسی و رابطه‌های ادبی، از جمله جشنواره‌های ۵۹۰ سالگی عبدالرحمان جامی، ۱۲۵ سالگی صدرالدین عینی به وقوع پیوست که در آن سخن‌شناسان و مستشرقان نه تنها از ازبکستان و تاجیکستان، بلکه از روسیه و جمهوری‌های اتحاد شوروی سابق، همچنین از امریکا، آلمان، چک، ایران، هندوستان، پاکستان، افغانستان و کشورهای دیگر شرکت داشتند.

در سمرقند طی سالهای اخیر محافل «حافظ‌خوانی»، «شاهنامه‌خوانی»، «بیدل‌خوانی»، انجمن علمی اختصاص یافته به جایگاه شعر نو در ادبیات فارسی معاصر با اشتراک شاعران و دانشمندان ایران نیز خیلی باشکوه برگزار می‌گردید.

ادیبان و دانشمندان سمرقند در انجمن‌های علمی بین‌المللی روسیه، ایران، تاجیکستان و کشورهای دیگر شرکت می‌نمایند. آثار ادیبان سمرقند در نشریه‌های خارجی نیز نشر می‌گردند. از جمله در کتاب‌های «باغ بسیاردرخت» و «از سمرقند چو قند» که در تهران نشر شده، شعرهای شماری از شاعران معاصر سمرقند نیز جای داده شده است.^{۱۶} در «دانشنامه زبان و ادبیات فارسی ازبکستان (قرن بیستم تا کنون)» که در تهران نشر شده، در باره ادیبان و دانشمندان سخن‌شناس و حیات ادبی سمرقند معلومات داده شده، از اشعار شاعران نمونه‌ها آورده شده است.^{۱۷}

آنچه ما در باره سمرقند و محیط ادبی امروز آن گفتیم، نمایانگر آن است که چراغ شعر و ادب فارس و تاجیک را وارثان شایسته رودکی امروز فروزان و پاس می‌دارند.

پی‌نوشتها:

- ۱- نمونه ادبیات تاجیک. جمع‌آورنده صدرالدین عینی، نشریات مرکزی خلق‌های اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی، مسکو، ۱۹۲۶ (به خط فارسی).
- ۲- صدرالدین عینی یادگار لیک اوی موزی، سمرقند، ۲۰۰۳، ص ۲۲.
- ۳- نمونه‌های ادبیات تاجیک، استالین‌آباد، ۱۹۴۰ (به خط لاتینی)، ص ۵۶-۵۷۳.
- ۴- میرزا قوقندبای عبدالخالق زاده سمرقندی. دختر کوهستان، رمان، سمرقند، ۲۰۰۶.
- ۵- خوبی سمرقندی، اوراق ناسوخته. نشریات «سغدیان»، سمرقند، ۱۹۹۷، ص ۲۷.
- ۶- وافی سمرقندی، ارمغان. نشریات «سغدیان»، سمرقند، ۱۹۹۷.
- ۷- مصاحبه با حقوق‌شناس شایسته جمهوری ازبکستان عزیز یونس‌زاده از ۷ مارس سال ۲۰۰۷.
- ۸- خوبی سمرقندی، اوراق ناسوخته. نشریات «سغدیان»، سمرقند، ۱۹۹۷، ص ۱۵.
- ۹- وافی سمرقندی، ارمغان. نشریات «سغدیان»، سمرقند، ۱۹۹۷، ص ۱۸.
- ۱۰- آته‌خان‌زاده معروف، شهید زهر، روزنامه «آواز تاجیک»، ۱۴ فوریه سال ۲۰۰۷.
- ۱۱- قمرزاده آ، قدرت‌الله‌اف ه، قمرآوا آ، ادبیات. کتاب درسی برای کلاس‌های ۱۱ مکاتب تحصیلات همگانی. تاشکند: خانه ایجادی طبع و نشر «ازبکستان»، ۲۰۰۵؛ قمرزاده اصل‌الدین، گلستان ادب، مجموعه انتخابی اثرهای ادیبان معاصر تاجیکان ازبکستان. وسایط تعلیمی برای آموزگاران و دانش‌آموزان کلاس‌های ۵-۹ مکاتب تعلیم عمومی. تاشکند، شرکت سهامی طبع و نشر «شرق»، ۲۰۰۷.
- ۱۲- أبرم‌اف م.م. تذکره ادبیات یهودیان بخارایی از آخر عصر ۱۹ تا اول عصر ۲۰. نشریات «سغدیان»، سمرقند، ۱۹۹۷.
- ۱۳- عالمجان عارفی. مهرنامه. نشر «یاش گواردیا»، تاشکنت، ۱۹۸۸.
- ۱۴- سلیم کینجه، شادی و غم‌های من. نشریات «زرفشان»، سمرقند، ۲۰۰۶، ص ۵.
- ۱۵- اصل‌الدین قمرزاده، حسن قدرت‌الله‌اف، امیده قمرآوا. ادبیات، کتاب درسی برای صنف ۱۱، خانه ایجادی طبع و نشر «ازبکستان»، تاشکند، ۲۰۰۵، ص ۲۸۲.
- ۱۶- باغ بسیاردرخت، گزیده شعرهای معاصر فارسی ایران، افغانستان، تاجیکستان و ازبکستان. تهران ۱۳۸۳ هجری (به خط فارسی)؛ از سمرقند چو قند. گزیده شعر معاصر فارسی تاجیکی ازبکستان. تألیف دکتر ابراهیم خدایار، ۱۳۸۴ هجری (به خط فارسی).
- ۱۷- دانشنامه زبان و ادبیات فارسی ازبکستان (قرن بیستم تاکنون). گروه نویسندگان به سرپرستی دکتر عباس‌علی وفايي. انتشارات بین‌المللی «الهدی»، ۱۳۸۵ هجری (به خط فارسی).